

בעקבות מחנות העבודה והריכוז של יחיאל פלבס / נירה דנגור

לקראת 40 שנה לפטירתו של ללק ז"ל, עלה בי שוב הצורך לנסות ולהבין מה עלה בגורל משפחתנו בשנים האיומות של הכיבוש הגרמני בפולין, תוך דגש על מסלול הייסורים שהיה מנת חלקו של יחיאל ז"ל. לצורך כתיבת הדברים נעזרתי רבות בספרה של בלה גוטרמן: גשר צר אל החיים - היהודים במחנה הריכוז גרוס-רוזן ובמחנות העבודה שלו 1940 – 1945 הוצאת יד ושם, 2000. (ספר מתוך ספרייתו הפרטית של זאב כפתורי).

נעזרתי גם בעבודת השורשים שעשה איתי פרי על יחיאל ב-1988, ארכיון הקבוץ, אתר "יד ושם" וגוגל. כמו כן נעזרתי בקטעים רלבנטיים מתת הפרק שעוסק בגרוס רוזן ומחנות המשנה שלו. הפרק הוא חלק מהאנציקלופדיה על המחנות והגטאות של מוזיאון השואה בארה"ב. (*).

רקע – בשלזיה עילית מזרחית (לא רחוק מהעיירה אושבינצ'ים), נבנו מחנות העבודה הראשונים ליהודים. הם היוו חלק מהמאמץ הגרמני לשפץ ולסלול מחדש כבישים ומסילות רכבת. חלק נכבד מהמחנות נבנו כדי להשתמש באסירים היהודים לבניית כביש מהיר בין ברלין, ברסלאו וקטוביץ.

מחנה בלכהאמר - בעבודת השורשים של איתי המחנה הראשון שיחיאל נלקח אליו נקרא בלכמה, לאחר חיפוש נרחב לא נמצא מחנה בשם זה בשלזיה עילית ולכן הנחתי שאולי נפל שיבוש בשם. בגרמנית שם המחנה: BLECHHAMMER. זה גם השם שמופיע במסמך של "יד ושם". מחנה זה הוקם כנראה ב-1942. עסקו בו בעיקר בהקמת מפעל הידראוולי גדול ממדים. במסמך שנשלח אלי מ"יד ושם" מצוין שיחיאל שהה בגטו דומברובה מינואר 1940 עד מאי 1942, שאז נשלח למחנה בלכהאמר. עפ"י העדות בארכיון הקבוץ, שמסר יחיאל לדב ורדי, במחנה זה, שאליו נלקח בכפיה, הוא היה חלק מקבוצה של 10 יהודים, שעבדו במחסן אספקה ובמסגרת תפקידים נסעו מדי פעם גם למחנות עבודה אחרים. כנראה שבאחד ממסעות אלו פגש יחיאל את אחיו מרדכי (מוטק) פלבס. כמו שאר המחנות באזור זה, גם מחנה בלכהאמר נוהל ע"י ארגון שהקים ה.ס.ס, שנקרא על שם קצין משטרה גרמני ממשטרת ברסלאו, ששמו היה אלברט שמלט. שמלט נחשב למיופה כוח מיוחד מטעם הימלר. הוא בנה רשת מחנות, שמנתה בסופו של דבר, כ-160 מחנות של עבודת כפיה. (מתוך זה כ-80 מחנות לנשים), שנפרסו על פני שלזיה עילית ותחתית וגם חבל הסודטים. בשנת 1943 עבדו במחנות אילו מעל ל-50.000 אסירים יהודים. הראשונים שהופנו למחנות העבודה היו יהודי זגלמביה. ממחנה זה הועבר יחיאל באוקטובר 1942 למחנה העבודה ויסאו.

ויסאו (WIESAU) - מחנה שהוקם בשלזיה תחתית ע"י ארגון שמלט, בקרבת העיר ברסלאו. הוא מרוחק כשלושה ק"מ ממחנה BUNZLAU. באוקטובר 1940, החל גיוס מרצון של צעירים מאזור בנדין-סוסנוביץ-דומברובה לעבודה במחנות. לצעירים הובטח ע"י נציגי היודנראט שבמחנות הם יקבלו שכר הוגן ושיכון. ב-28.10.40 התגייסו מרצונם כ-150 מצעירי דומברובה לעבודה במחנות. במרץ 1941 כבר החלו לגייס צעירים בכפיה. באוגוסט 1942, כשנערכו הסלקציות הגדולות, נשלחו 10.000 יהודים להשמדה באושוויץ. אנשי ארגון שמלט, שנכחו בסלקציה, גייסו במקום צעירים לעבודות כפיה במחנות. מחנה ויסאו הוקם באוקטובר 1942. באמצע 1944 הוא הועבר לניהול מחנה הריכוז גרוס רוזן. הגברים שנשלחו למחנה עבדו בבניית מערכות ביוב והקמת ביח"ר. הנשים עבדו במטבח ובמכבסה. מכסת האוכל ליום שלם לאסיר יהודי עמדה על 350 גרם!! מפקד המחנה נודע באכזריותו ובהפעלת שיטות התעללות מזוועות במיוחד. למשל אם אסיר היה נראה לו מלוכלך הוא היה מכניס אותו לחבית, שבה מוזרמים מים קפואים ומגלגל אותה עד שהאדם טבע למוות בתוך החבית.

מחנה ויסאו, נודע בכך ששררו בו תנאי מחיה קשים במיוחד. האסירים נאלצו לישון במשמרות, סבלו מרעב, קור, התעללויות וסלקציות. כאשר הוחלט שארגון שמלט יפורק והמחנות יעברו לניהול של מחנה הריכוז גרוס-רוזן, ערכו במחנה זה, לנשים וגברים, סלקציה אכזרית במיוחד: האסיר נדרש להתפשט לגמרי, הוא הוכנס למעגל תחום מואר, ולעיני אנשי ה.ס.ס היה עליו להסתובב לכל הצדדים, ואז הוכרע גורלו לקרמטוריום או לעבודה. יחיאל הועבר, כנראה, ביולי 1944 למחנה בונזלאו, שהיה כאמור קרוב מאוד.

בונזלאו (BUNZLAW) - גם מחנה זה נמצא בשלזיה תחתית ונוהל ע"י ארגון שמלט. היו כנראה שני מחנות בשם זה. יחיאל היה, כנראה, בבונזלאו 1. מחנה זה הוקם ע"י ארגון שמלט כבר ביוני 1941, והובאו אליו בתחילה בעיקר יהודים צעירים מאגן מכרות הפחם, שכלל גם את דומברובה גורניצה. במקום עסקו בעיקר בעבודות נגרות ועץ. פעלו בו מפעל עץ ומנסרה, שיצרו בהם מוצרים עבור חיל האוויר והצבא הגרמני, כולל מטוסים ומטוסי דמה מדיקט (מופיע בעדות של יחיאל בפני דב ורדי). בנוסף עסקו האסירים בבניית צריפים ובהכנת ריהוט למחנות. השומרים במחנה היו אנשי S.S. פעמים רבות כפו על האסירים היהודים לבצע משימות נוספות, לאחר שסיימו משמרת ארוכה במנסרה או במפעל. בין השאר הם נדרשו להעביר מבנים עשויים ברזל, שמשקל כל אחד מהם היה 8 טון. נדרשו 300 אסירים כדי לשאתם על כתפיהם. האסירים הוכו לעיתים תקופות, סבלו מעונשי מלקות, שבוצעו על גבי מתקן מיוחד, עברו סלקציות ונשלחו להמתה באושוויץ. לקראת המעבר לניהול של גרוס רוזן, במאי 1944, עברו כ-730 מאסירי היהודים סלקציה, שבסיומה כ-300 אסירים נשלחו להשמדה באושוויץ. המחנה שהיה מוקף בגדר חשמלית, כלל שישה צריפי עץ - ארבעה למגורים, אחד מרפאה, והשישי כלל מטבח, סנדלריה ושירותים. כ-200 אסירים התגוררו בצפיפות נוראה בכל צריף, דבר שהאיץ והחמיר את הזוהמה, מכת הכינמת והפשפשים. התנאים הוחמרו עקב הפיכתו למחנה ריכוז. בסוף 1944, כאשר כ-600 גברים צעירים, ממוצא הונגרי, הובאו למחנה מאושוויץ. פיוני מחנה בונזלאו, היה בלילה שבין 9-10 לפברואר 1945. בכל מחנות הכפייה הכפופים לגרוס רוזן האסירים החולים נותרו מאחור. בחלק מהמחנות השומרים, שנחפזו לעזוב, ירו בחולים. האסירים "הבריאים" נאלצו לצאת לצעדות מוות. לעיתים הוטענו על רכבות משא בדרכם לפני גרמניה. במחנה בונזלאו צעדת המוות החלה ב-10.2.45 והסתיימה רק ב-15.3.45 בעיר מיטלבאו. המחנה עצמו שוחרר על ידי הצבא הסובייטי. ביום השחרור נמצאו בו כ-120 אסירים יהודים, שהיו חולים וגוססים, על סף מוות. יחיאל היה אחד מהם.

בסיפא של הדברים, כמה מילים על **מרדכי (מוטק) פלבס** - כמעט ואין עדויות על גורלו. כנראה, שיחיאל ראה אותו בעת ששהה במחנה העבודה הראשון אליו נלקח, ששמו היה בלכהאמר. אולי מדובר שהמפגש בין האחים היה בעת שמרדכי שהה במחנה ששמו קליין-מנגרסדורף (Klein-Mangersdorf). גם מחנה זה, שהוקם בתחילת 1940 ע"י ארגון שמלט, והיה חלק ממחנות שלזיה העילית-מזרחית, שספקו כוח אדם יהודי לבניית הכביש המהיר ברלין-ברסלאו-קטוביץ.

ממסמך רשמי שקבלתי מארכיון בגרמניה, מרדכי ז"ל שרד כמעט לאורך כל שנות המלחמה. קרוב לוודאי שהתגלגל במספר מחנות עבודה וריכוז. עדות אחרונה לקיומו היא ממאי 1945 ממחנה בוכנוולד, מחנה אליו צעדו / הוסעו חלק מאסירי מחנות גרוס-רוזן.

מקורות:

Gross Rosen Subcamp system (*)

The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Subcamps under the SS Business Administration Main Office. Book editor: G.P Megargee

Indiana University Press (2009) , 699-812.